

MƏNİMSƏMƏ VƏ YA İSRAFETMƏ YOLU İLƏ TALAMANIN MƏSULİYYƏTİ AĞIRLAŞDIRAN HALLARI. TƏKRAR TALAMA

Qurbanov Habil Surxay oğlu,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Azad Həmkarlar İttifaqının sədri,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor.
e-mail:professorqurbanov@yandex.ru

AR CM-in Xüsusi hissəsinin maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdən hər hansı birinin yenidən törədilməsi həmin əməlin təkrar törədilməsi sayılır və cinayət qanunvericiliyində, o cümlədən cinayət

hüququ elmində bu, cinayətlərin təkrarlığı ("cinayətin təkrar törədilməsi") adlandırılır.

AR CM-in 16-cı maddəsinə uyğun olaraq bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir. CM-in müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi yalnız həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir. Əvvəllər törətdiyi cinayətə görə CM ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada

Məqalədə müəllif tərəfindən qeyd edilir ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin ağırlaşdırıcı əlaməti kimi təkrarlıq cinayət-hüquq institutunun növlərindən biridir. Həmin növlər cinayət qanunvericiliyinin Ümumi hissəsində nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdən hər hansı birinin yenidən törədilməsi həmin əməlin təkrar törədilməsi sayılır və cinayət qanunvericiliyində, o cümlədən cinayət hüququ elmində bu, cinayətlərin təkrarlığı adlandırılır.

Adıçəkilən Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsinə uyğun olaraq, bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilir.

Açar sözlər: cinayətlərin çoxluğu, təsnifat, mənimsəmə və ya israfetmə, təqsirkar, istintaq və məhkəmə təcrübəsi, qanun.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin ağırlaşdırıcı əlaməti kimi təkrarlıq cinayətlərin çoxluğunun cinayət-hüquq institutunun növlərindən biridir. Həmin növlər cinayət qanunvericiliyinin Ümumi hissəsində nəzərdə tutulur.

cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş, yaxud məhkumluğu üzərindən götürülmüş və ya ödənilmiş şəxs tərəfindən həmin cinayətin yenidən törədilməsi cinayətin təkrar törədilməsi demək deyildir.

Hüquq ədəbiyyatında cinayətlərin çoxluğunun təsnifatı bir sıra əlamətlər əsasında aparılır. Prof. F.Y.Səməndərovun fikrincə, cinayətlərin çoxluğunun təsnifatının hansı meyara görə aparılması məsələsi həll edi-

lərkən, ilk növbədə, təsnifatın cinayət-hüquqi əhəmiyyəti nəzərə alınmalıdır. Bu səbəbdən də ...təklif olunan təsnifatı qüvvədə olan CM-in və praktikanın tələblərinə uyğun hesab edirik. Cinayətlərin çoxluğu təkrar cinayətlər, cinayətlərin məcmusu, residiv cinayətlərdən ibarətdir.

Hüquq elmində cinayətlərin çoxluğunun əlamətlərinə aşağıdakılar aid edilmişdir:

1. Törədilmiş hər bir ictimai təhlükəli əməldə müstəqil cinayət tərkibi əlamətlərinin mövcud olması;
2. Törədilmiş hər bir ictimai təhlükəli əməl özündə cinayət-hüquqi nəticəsini ehtiva edir;
3. Bir şəxs tərəfindən cinayət qanunu ilə cəzalanmalı olan iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi;
4. Şəxs tərəfindən ardıcıl olaraq müxtəlif vaxtlarda iki və daha çox cinayətin törədilməsi.

Respublikanın qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi qəbul edilənə qədər köhnə qanunvericiliyin mövqeyindən təkrar cinayətlər anlayışı dəfələrlə cinayəttörətmə, müntəzəm cinayəttörətmə, cinayəti peşətmə kimi cinayətlərin çoxluğu növlərini əhatə edirdi. Cinayətin dəfələrlə edilməsi ilə cinayətin təkrar törədilməsinə əksər halda kifayət qədər əsas olmadan sinonim anlayışlar kimi baxılırdı. Köhnə qanuna "təkrarlıq" anlayışı ilə yanaşı, cinayətin dəfələrlə törədilməsi anlayışının daxil edilməsi məntiqi cəhətdən kifayət qədər əsaslandırılmırdı (1, s.399-400).

Qeyd edilən mülahizəyə görə müəlliflərdən T.Qarayev haqlı olaraq məsuliyyəti ağırlaşdıran hallardan olan tərkiblərdən

cinayətin "dəfələrlə" törədilməsi əlamətinin çıxarılmasını təklif edirdi (2,s.36).

AR CM-in 16.1-ci maddəsində verilən anlayışa istinadən prof. F.Y.Səməndərov təkrar törədilən cinayətlərin aşağıdakı növlərini fərqləndirir:

– qanunun bir maddəsində nəzərdə tutulan eyni cinayətin iki dəfə, yaxud daha artıq hallarda törədilməsilə yaranan təkrar cinayətlər;

– qanunun müxtəlif maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərin iki dəfə, yaxud daha artıq hallarda törədilməsilə yaranan təkrar cinayətlər (3,s.400).

Hüquq ədəbiyyatında ifadə edilən mülahizəyə görə yetkinlik yaşına çatmayanların məhkumluğu və sonradan törətdiyi ictimai təhlükəli əməl residivlik yaratmasa da, cinayətin təkrarlıq yaradır (4, s.280).

Göstərilən hallarda yetkinlik yaşına çatmayanların əməli AR CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində ağırlaşdırıcı hallardan biri kimi nəzərdə tutulan "təkrar törətmə" əlaməti üzrə tövsif ediləcəkdir. Lakin belə tövsif yetkinlik yaşına çatmayan dövrdə məhkumluğu olan və yenidən cinayətkar əməl törədən şəxslərin residivlərlə müqayisədə cinayət məsuliyyətini heç də mülayimləşdirmir, əksinə, sərtləşdirir.

Məsələyə münasibətini bildirən prof. F.Y.Səməndərov haqlı olaraq yazır ki, "...təkrar törədilən cinayətlərin məhkumluqla bağlı olan halları üzrə məsuliyyətin hələ də tam həllinə aydınlıq gətirilməmişdir" (5,s.403).Fikrimizcə, qeyd edilən hallarla əlaqədar cinayət məsuliyyətinin diferensiasiyasının bir daha ətraflı nəzərdən keçirilməsi zəruridir.

Yuxarıda deyilənlərə istinadən göstərmək olar ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməllərinin təkrarlığı o halda mövcud ola bilər ki, təqsirkarın əvvəl törətdiyi talamaya görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti (AR CM-in 75-ci maddəsi) və ya ittiham hökmünün icra olunması müddəti (AR CM-in 80-ci maddəsi) keçməmiş olsun, habelə təqsirkarın məhkumluğu onun üzərindən götürülməmiş, yaxud ödənilməmiş (AR CM-in 83-cü maddəsi) olsun. Əks təqdirdə, yenidən törədilmiş talama təkrarən törədilmiş talama kimi tövsif edilə bilməz.

Təkrarlığın yaranması üçün təqsirkarın əvvəllər törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ görə məhkum edilib-edilməməsinin heç bir cinayət-hüquqi əhəmiyyəti yoxdur. Şəxs əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məsuliyyətə cəlb edilməmiş olduqda, onun hər bir əməlinə ayrıca cinayət-hüquqi qiymət verilməlidir. Digər tərəfdən, onun törətdiyi sonuncu ictimai təhlükəli əməl başqa zəruri əlamətlər də olduqda təkrar mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama kimi AR CM-in 179.2.2-ci maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

Göstərmək lazımdır ki, əgər şəxs AR CM-in 177-185-ci, habelə 217, 227, 232 və 235-ci maddələrində nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllərdən hər hansı birini törətdikdən və cəzasını çəkdikdən sonra məhkumluğu götürülməyən, yaxud ödənilməyən müddətdə 177-185-ci maddələrdə göstərilən cinayətlərdən hər hansı birini törətdikdə həmin şəxsin əməli təkrarlıq əlaməti üzrə tövsif edilməməlidir. Təkrar mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama aşağıdakı hallarda da mövcud olmayacaqdır:

1. Təqsirkar təkrar mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamadan əvvəl AR CM-

in 179-cu maddəsində sadalanan əməllərdən hər hansı birini törətmiş olsa da, əgər o, qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdirsə;

2. Təqsirkar təkrar mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamadan əvvəl AR CM-in 179-cu maddəsində sadalanan əməllərdən hər hansı birini törətməyə cəhd göstərərək cinayəti başa çatdırmaqdan könüllü surətdə imtina etmişdirsə (AR CM-in 30-cu maddəsi).

Cinayətlərin çoxluğunun təşəkkül tapdığı hissəciklərdən biri olan tək cinayət heç də həmişə özünün sadə olması ilə fərqlənmir. Adında “tək” məfhumunun olmasına baxmayaraq, belə sadə ictimai təhlükəli əməl də bir çox cinayətkar epizodlarda, eləcə də ayrı-ayrı qarışıq hərəkətlərdə ifadə oluna bilər. Çünki tək cinayətin özü də nəinki bir hərəkətlə (hərəkətsizliklə), həmçinin hərəkətlərin (hərəkətsizliklərin) bütöv bir sistemi ilə gerçəkləşdirilə bilər. Bundan başqa, tək cinayət bir sıra hallarda bir və ya bir neçə hüquqi nəticələrin meydana çıxmasına səbəb ola bilər. Tək cinayət bəzən müxtəlif nəticələrə münasibətdə özünəməxsus rəngarəng formaları ilə müşayiət də oluna bilər. Lakin bütün bunlarla yanaşı, həmin ictimai təhlükəli əməl özünün cinayət olmaq təbiətini itirmir və o, həmişə kriminal hərəkət və ya hərəkətsizliyin nəticəsi qismində təzahür edir.

Məhz bu baxımdan da cinayətin təkrarlığını, yəni təkrar cinayəti bəzən davam edən cinayətlərdən fərqləndirmək zərurəti meydana çıxır. Belə ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlləri bir neçə cinayətkar epizodlardan ibarət olmaqla və müxtəlif üsullarla həyata keçirilmələrinə baxmayaraq, davam edən cinayət və eyni

zamanda da tək cinayət kimi təzahür edə bilər.

Nəzərə almaq lazımdır ki, davam edən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talama əynicinsli əməllər olsalar da, onlar bir neçə təkrar hərəkətlərlə törədildiklərindən (məsələn, inanılıb etibar edilmiş əmlakı mütəmadi surətdə hissə-hissə mənimləmə, yaxud israfetmə) təkrar talama əməlinə bənzəyir. Lakin bir sıra obyektiv amillər (tək davam edən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talamada cinayətkar aktların əynicinsli olması, bir-birindən qısa zaman fasiləsi ilə ayrılması və ümumiyyətlə, tək cinayətin ayrı-ayrı epizodlarının mövcud olması) və subyektiv amillər (tək davam edən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talamada təqsirkarın özgə əmlakını qanunsuz və əvəzsiz olaraq götürməyə yönəlmiş məqsədi, ayrı-ayrı cinayətkar aktların yeganə kriminal niyyətlə əhatə olunması və s.) nəzərə alınmaqla təkrar talama tək davam edən talamadan fərqləndirilir.

Beləliklə, cinayətin təkrarlığı, o cümlədən təkrar mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talama aşağıdakılarla səciyyələndirilir:

1. Talama ilə əlaqədar olan hərəkətlərin hüquqi cəhətdən bir-biri ilə əyniliyə malik olmaları;
2. Hər bir ayrı-ayrı talama hərəkətləri üçün cinayətkar qəsdin obyektinin vahid olması;
3. Göstərilən talama hərəkətlərinin təqsirkarın vahid qəsdini və vahid məqsədi ilə birləşməsi (cinayətkar qəsdin və məqsədin birliyi).
4. Qəsdin vahidliyi bir sıra cinayətkar epizodlardan birincisinin törədilməsinin

başlanmasına qədər onun yaranmasını nəzərdə tutur və bu o deməkdir ki, özgə əmlakını götürmənin hər bir ayrıca epizodu vahid təmin hissəsi, vahid qəsdin realizə olunması mərhələsi kimi dərk edilir və əyni zamanda dəfələrlə törədilən talamada hər bir epizod talamanın törədilməsində, yeni müstəqil cinayətkar qəsdin realizəsindən ibarət olur. Bu zaman cinayətkar qəsd konkretləşdirilmiş halda da təzahür edə bilər. Məsələn, maddi-məsul şəxs tərəfindən törədilən mənimləmə və ya israfetmə yolu ilə talama gündəlik xarakter daşımada da, az miqdarda edilsə də, hələlik əlverişli situasiya qorunub saxlanılır.

Hüquq ədəbiyyatında qeyd olunur ki, özgəsinin əmlakına qanunsuz yiyələnmə kimi ümumi bir məqsəd daşıyan, təqsirli şəxsin vahid qəsdini əhatə olunan və öz cəminə görə bir cinayəti təşkil edən bir sıra əyni cinayətkar hərəkətlərdən ibarət olan özgəsinin əmlakını dəfələrlə qanunsuz götürmə və ya talama davam edən qanunsuz götürmə və ya talama hesab edilir (6, s.418). Həqiqətən də, özgə əmlakını götürmə və ya talamanın epizodları müxtəlif olsalar da, təqsirkarın vahid məqsədinin mövcudluğu törədilmiş əməlin dəfələrlə törədilməsi faktının olmasına dəlalət edir. Digər tərəfdən, hər bir cinayətkar qəsd müxtəlif epizodik hərəkət və ya hərəkətsizliklərdə təzahür edə bilər. Bu, ictimai təhlükəli əməli müxtəlif üsullarla törətmədən ibarətdir. Lakin cinayətkar qəsdin və məqsədin vahidliliyi, birliyi faktiki hal olaraq qalır.

Ümumi qaydaya uyğun olaraq təkrarlıq hüquqi cəhətdən əyni olan cinayətlərin, yəni AR CM-in Xüsusi hissəsinin əyni normasında və ya normanın hissələrindən birində nəzərdə tutulmuş əməllərin törədilməsini nəzərdə

tutur. Ona görə də belə hallarda eyni maddələrin tərkibyaradıcı əlamətləri bütün parametrləri ilə üst-üstə düşür və düşməlidir. Bu zaman törədilmiş cinayətlərin ayrı-ayrı ikinci dərəcəli əlamətlərinin bir-biri ilə üst-üstə düşməməsi (məkanına, zamana və s.-ə gö-rə) haqqında söhbət gedən cinayətkar əməllərin eyni olmadığını təsdiq etməyə heç bir əsas vermir.

Məsələn, şəxsin heç birinə görə məhkum olunmadığı əvvəllər törətdiyi bir sıra ictimai təhlükəli əməllərin cinayət-hüquqi əhəmiyyətə malik olan əlamətlərinin üst-üstə düşməsi isə onları ümumi tövsiyə birləşdirməyə imkan verir.

Başqa sözlə, əvvəlki cinayət yenidən törədilmiş cinayətlə bütün əsas əlamətlərinə görə bir-biri ilə üst-üstə düşdükdə (bir neçə mənimsəmənin, yaxud bir neçə israfetmənin üst-üstə düşməsi) əvvəllər törədilmiş cinayət müstəqil tövsiyəmə tələb etmir. Əgər mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamadan əvvəl digər cinayətlər (məsələn, mənimsəmədən əvvəl soyğunçuluq törədilsə) baş vermişdirsə, onlar müstəqil surətdə tövsiyə edilməlidir. Aydın ki, müxtəlif cinayətkar qəsdlərlə əhatə olunmuş ictimai təhlükəli əməllər cinayət qanununun eyni norması ilə tövsiyə edilə bilməzlər. Məsələn, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməli ilə quldurluq, yaxud əmlakı zədələmə və ya məhv etmə arasında aşkar fərqlər mövcuddur və bu əməllər AR CM-in ayrı-ayrı müstəqil maddələri (və ya onların müvafiq hissəsi) ilə tövsiyə edilməlidirlər.

Beləliklə, talamanın bütün formaları üçün təkrarlığın eyni şərtləri nəzərdə tutulmuşdur. Həmin şərtlər öz məzmununu etibarilə ondan ibarətdir ki, oğurluq, dələduzluq, mənimsəmə,

israf- etmə, soyğunçuluq, quldurluq və xüsusi dəyərə malik olan əşya və predmetləri talama əməlləri əvvəllər yuxarıda xatırladılan cinayətlərdən birini, yaxud hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 182-ci maddəsi), aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə əmlaka ziyanvurmanı (AR CM-in 184-cü maddəsi), talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirməni (AR CM-in 185-ci maddəsi), banditizmi (AR CM-in 217-ci maddəsi), radio aktiv materialları talama və ya hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 227-ci maddəsi), odlu silahı, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və qurğuları talama və ya hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 232-ci maddəsi) və narkotik vasitələri, psixotrop maddələri və ya prekursorları talama və ya hədə-qorxu ilə tələbetməni (AR CM-in 235-ci maddəsi) törətmiş şəxs tərəfindən törədildiyi halda əməl təkrar törədilmiş talama hesab olunur.

Şəxsin əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məhkumluğu ilə əlaqədar olmayan təkrarlıq üstündə cinayət məsuliyyətinin gücləndirilməsi özünü bunda doğruldur ki, həmin ağırlaşdırıcı hüquqi əlaməti göstərən tərkibin sanksiyası törədilmiş bir deyil, bir neçə ictimai təhlükəli əməlin hüquqi əlamətləri ilə əhatə olunur. Əvvəllər törədilmiş ictimai təhlükəli əmələ görə məhkumluqla əlaqədar olan təkrarlıq üstündə cinayət məsuliyyətinin gücləndirilməsi isə cinayətkarın ancaq şəxsiyyətinin nəzərə alınması ilə izah oluna bilər. Məlumdur ki, hər bir cinayətkarın şəxsiyyəti özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Şübhəsiz ki, şəxsiyyətə son dərəcə təhlükəli olan, ümumiyyətlə, bütövlükdə cəmiyyət üçün potensial təhlükə törədə bilən

və törədən cinayətkarların cinayət məsuliyyətinin əsaslandırılmış diferensiasiyası çox vacibdir. Belə təhlükəli şəxsiyyət tipi dövlətə və cəmiyyətə öz baxışlarının nifrətamiz olması ilə diqqəti cəlb edir. Belə cinayətkarlar hər hansı cinayətkar qəsdı törətmədən, sanki rahatlıq nə olduğunu bilmir və bilmək istəmir. Ona görə də, belələrini cəmiyyətdən vaxtında təcrid etmək və onlara layiq olduqları haqlı cəzanı vermək dövlət üçün həmişə önəmli vəzifələrdən biri olmuşdur.

Əksinə, şəxsiyyət etibarilə mülayim, nisbətən qanuna əməl edən və ictimai təhlükəli əməli ilk dəfə törədən, törətdiyi cinayətdən və onun nəticələrindən dərin peşmançılıq hissi keçirən təqsirkarlara münasibətdə cinayət qanunu daim humanizm nümayiş etdirmiş, hətta cəmiyyətdən təcrid edilmədən də islah oluna bilən cinayət törətmiş şəxslərin cinayət məsuliyyəti yüngülləşdirilmişdir.

Göstərmək zəruridir ki, respublikada demokratik dəyərlərə, hüquqi dövlətin prinsiplərinə söykənən cəmiyyət qurmaq amalının ön plana çəkildiyi və bütün mülkiyyət formalarının eyni səviyyədə qorunduğu, mülkiyyətə qəsd edən cinayətlərin dinamikasında narahatlıq doğuran dəyişikliklərin baş vermədiyi bir şəraitdə, özgə əmlakına edilən cinayətkar qəsdlərə görə cinayət məsuliyyətinin süni şəkildə sərtləşdirilməsinə haqq qazandırmaq düzgün sayıla bilməz. Qanunverici dərindən bilməlidir ki, müasir mərhələdə inkişaf etmiş bütün sivil cəmiyyətlərdə və dövlətlərdə tətbiq edilən cinayət qanunları öz axarında cinayət məsuliyyətinin və cinayət cəzasının diferensiasiyası prinsiplərinə arxalanır. Təsadüfi deyil ki, indi əksər demokratik və

hüquqi dövlətlərdə maddi hüquq və prosessual hüquq normalarının qarşılıqlı müqayisəsi əsasında ittiham funksiyasından daha çox müdafiə funksiyasına üstünlük verilir. Bu isə, ilk növbədə, şəxsiyyət amili və onun təfəkkür səviyyəsinin xeyli təkmilləşməsi ilə bağlıdır.

Ölkəmizdə də ətraflı nəzərə alınmalı olan bu cəhətlər cinayət hüquq yaradıcılığının və qanunun tətbiqi praktikasının AR CM-də təsbit edilən prinsiplərə söykəndiyini bəyan edən döv-lətin cinayət hüquq siyasəti ilə uzlaşmır, cinayət hüququ elminin inkişaf istiqamətləri və perspektivləri ilə, cinayət məsuliyyətinin və cinayət cəzasının diferensiasiyasının köklü müddəaları ilə kolliziya yaradır.

Hələ bu kifayət etməmiş kimi, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Özgə əmlakını qanunsuz ələ keçirmə və talama işləri üzrə qanunvericiliyin məhkəmə tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında" 14 may 1999-cu il tarixli

9 sayılı Qərarının 26-cı bəndində təkrar cinayətlərin anlayışı ilə bağlı qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinin ruhuna və prinsiplərinə zidd olan aşağıdakı məzmununda tövsiyə nəzərdə tutulmuşdur:

Təqsirli şəxs əvvəllər Cinayət Məcəlləsinin 93-3-cü (hazırda AR CM-in 177-ci maddəsi) maddəsinin qeyd hissəsində göstərilmiş cinayətlərdən birini törətmişdirsə, həmin cinayətlərə görə onun məhkum edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq bütün hallarda sonrakı qanunsuz götürmə və ya talama təkrar törədilmiş qanunsuz götürmə və ya talama hesab edilməlidir (7.s.60). Qeyd etmək zəruridir ki, belə təfsir qüvvədə

olan AR CM-in “cinayətlərin təkrar törədilməsi” (16-cı maddə), “cinayətlərin məcmusu” (17-ci maddə) və “cinayətlərin residivi” (18-ci maddə) anlayışları müstəqil normalar çərçivəsində verilmiş, hər bir çoxluq üçün səciyyəvi olan hüquqi əlamətlər həmin anlayışlarda təsbit edilmişdir. Təsadüfi deyildir ki, AR CM-in 61-ci maddəsində cəzanı ağırlaşdıran hallar içərisində təkrar cinayətlərlə “residiv cinayətlər” bir-birindən fərqləndirilir. Daha sonra AR CM-in 65-ci maddəsində residiv cinayətlərə görə cəza təyin etmənin xüsusi qaydaları müəyyən edilmişdir. Hələ AR CM-in Xüsusi hissəsində 177-ci maddənin qeydinin 2-ci və 3-cü hissələrində “xüsusi təkrarlıq” anlayışı ilə “xüsusi residiv” anla-yışı arasında fərq də qoyulmuşdur. Bütün bunlardan belə hasil olur ki, hazırda qüvvədə olan AR CM-də təkrar cinayətlərin anlayışına residiv cinayətlər daxil edilmir. Plenumun yuxarıda xatırladılan Qərarında isə buna diqqət yetirilməmişdir. Məlumdur ki, əvvəllər törədilmiş talamaya görə məhkumluğun olmaması, həmin əməlin sonradan törədildiyi halda təkrarlıq yarada bilməz.

Talamanın mənimsəmə və israfetmə formalarının sosial təhlükəliliyi şəxs tərəfindən öz ixtiyarında olan özgə əmlakının müntəzəm surətdə uzun müddət ərzində qanunsuz götürülməsini özündə ehtiva edir (8,s.29). Bu cəhətə tədqiqatçılar tərəfindən hələ keçən əsrin 70-ci illərinin hüquq ədəbiyyatında (9,s.87) ciddi diqqət yetirilmişdir. Maraqlısı ondan ibarətdir ki, tədqiqatçıların mülahizələri öz aktuallığını bu gün də qoruyub saxlamaqdadır.

Yuxarıda göstərilən mövqe baxımından mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama

əməli dələduzluq cinayətindən daha təhlükəlidir. Təəssüf ki, bu spesifik xüsusiyyət mənimsəmə və ya israfetməyə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan normanın sanksiyasında öz əksini lazımınca tapmamışdır. Daha konkret desək, cinayət cəzasının diferensiasiyası istənilən səviyyədə nəzərə alınmamışdır. Bundan əlavə, respublikanın məhkəmə təcrübəsində oğurluğa və dələduzluğa görə tətbiq edilən cəzaların sərtlik əmsalı mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamaya görə tətbiq edilən cəzaların sərtlik əmsalından yüksəkdir.

Təhlil edilənlər əsasında aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar.

Birinci, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin təkrar törədilməsi anlayışı ancaq AR CM-in Ümumi hissəsinin 16.1-ci maddəsində “cinayətlərin təkrar törədilməsinə verilmiş leqal tərifə və onun müddəasına söykənir. AR CM-in həmin normasında deyilir: “Bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi” cinayətlərin təkrar törədilməsi hesab olunur.

Fikrimizcə, təkrar cinayətlərə qanunla verilən belə tərif “təkrar cinayətlər”in anlayışına da uyğun gəldiyi üçün məqbul sayıla bilər. Burada elmi-nəzəri mövqe ilə qanunvericiliyin (həm praktikanın) mövqeyi üst-üstə düşür. Bu da, öz növbəsində, istintaq və məhkəmə təcrübəsində hər hansı mürəkkəbliyə, yaxud ziddiyyətlərə səbəb olur.

Qeyd edilən mövqedən AR CM-in 179.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “təkrar törətmə” əlaməti əslində əvvəllər mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamaya yol vermiş

şəxsin bu ictimai təhlükəli əməli yenidən törətməsini nəzərdə tutur. Başqa sözlə, burada “təkrarlıq” anlayışı özündə eyni cinayətin törədilməsini ehtiva edir.

Lakin AR CM-in 16.2-ci maddəsinin göstərişi mövqeyindən Məcəllənin 177-ci maddəsinə edilən qeydin 2-ci hissəsində müəyyən edilən “cinayətin təkrar törədilməsi”nin xüsusi anlayışı AR CM-in 179-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş “təkrar törətmə” anlayışının məzmununu süni surətdə genişləndirir.

İkinci, AR CM-in 177-ci maddəsinə edilən qeydin 2-ci hissəsində göstərilən cinayətin “təkrar törətmə”nin xüsusi anlayışı Azərbaycan SSR-in 1960-cı ilə Cinayət Məcəlləsindən, onun Xüsusi hissəsində 83-cü maddə ilə nəzərdə tutulmuş “təkrarlıq”ın xüsusi anlayışının hüquqi varisidir, yəni ondan törəmədir.

Üçüncü, sosializm cəmiyyəti iflasa uğradıqdan sonra azad (sərbəst) bazar iqtisadiyyatının təşəkkül tapdığı, inkişaf etməyə başladığı və artıq sabitləşdiyi bir şəraitdə qüvvədə olan qanunlarla mülkiyyətin bütün formaları eyni əsaslarla qorunduğu bir vaxtda Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinə (CM) “təkrar cinayətlər”in xüsusi anlayışının daxil olunması məqbul sayıla bilməz.

Dördüncü, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin təkrar törədilməsi anlayışının qanunun tətbiqi praktikasında qəbul edilən digər izahı bu anlayışın həm təhlil edilən əməlin təkrar törədilməsini, həm də belə əməllərlə əlaqədar təkrar məhkumluğu əhatə etməsinə dair baxışlarla bağlıdır.

Beşinci, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində cinayət məsuliyyətini ağırlaşdıran halları olan cinayət tərkiblərinin formalaşdırılmasında (qurulmasında) təqsirkarın şəxsiyyətinin sosial təhlükəliliyi ilə əlaqədar olan hüquqi əlamətdən – residivlik əlamətdən istifadə olunmasına, bir qayda olaraq, yol verilmir.

Buna görə də, təhlil edilən cinayətlərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən cinayət qanununun norması təhlükəli residivin məsuliyyəti ağırlaşdıran tərkib əlaməti qismində müəy-yənləşdirilməsini məqbul saymaq olmaz. Əvvəllər talama, yaxud hədə-qorxu ilə tələb etmə üstündə məhkum olunmuş şəxsin yenidən analoji əməli törətməsinə görə ümumi əsaslarla, yəni bu cinayətin sadə növünə görə cinayət məsuliyyəti meydana gəlməlidir. Çünki şəxs əvvəl törətdiyi cinayətə görə mühakimə edildiyi və öz cəzasını çəkdiyi halda, onu yenidən cinayətlərin çoxluğuna görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək – bu, bir cinayətə görə şəxsin iki dəfə məhkum olunmasına yol verilməsi və (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 64-cü maddəsi) qanun qarşısında bərabərlik prinsipinin (AR CM-in 6-cı maddəsi) pozulması deməkdir ki, bunu da qüvvədə olan ölkə qanunvericiliyi qəti surətdə qadağan edir.

İstintaq və məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməllərinin formalarını nəzərdə tutan cinayət tərkibləri daha da təkmilləşdirilməli və normaların sanksiyaları yenidən qurulmalıdır. Məsələn, təklifimizcə, AR CM-in 179-cu maddəsinin 4-cü və 5-ci hissələri aşağıdakı məzmununda formulə edilməlidir.

“179.4. Bu maddənin 3-cü hissəsində nəzərdə tutulan əməl:

179.4.1. qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə;

179.4.2. təkrarən xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə;

179.4.3. qulluq mövqeyindən istifadə etməklə və xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə – yeddi ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

179.5.1. mütəşəkkil dəstə tərəfindən xeyli miqdarda ziyan vurmaqla mənimsəmə və ya israf etmə;

179.5.2. külli miqdarda ziyan vurmaqla mənimsəmə və ya israf etmə – on ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır”.

Verilən təklifdə təhlil edilən cinayətin kriminalaşdırılmasının gücləndirilməsi aşkar surətdə nəzərə çarpır ki, bunu da müəllif cinayət məsuliyyəti və cinayət cəzasının diferensiasiyasının prinsipial müddəalarının müasir tələbləri ilə əlaqələndirir. Doğrudur, nə cəzanın müddəti (cəza müddətinin artırılması istiqamətində), nə də onun sərtliyi və ya ağırlığı məhkum olunan şəxslərin islah edilməsinin optimal yolu deyil. Hüquqi fikir tarixindən də məlumdur ki, yalnız qanuni, əsaslandırılmış və ədalətli cəza məhkum olunmuş şəxslərin islahında və cəmiyyətə layiqli vətəndaşlar kimi qayıtmasında müsbət rol oynaya bilər. Lakin problemin başqa bir cəhəti də ondan ibarətdir ki, cəzaların və normaların sanksiyalarının süni olaraq mülayimləşdirilməsi kriminal aləmdə əks reaksiyaya səbəb olur. Cinayətkarlar “öz həmkarlarının” o qədər də şiddətli cəzaya

məhkum edilmədiyindən əksər hallarda səhv nəticələr çıxarır və elə düşüncülər ki, qanun güzəştə getməyə məhkumdur, elə belə də olmalıdır. Belə məntiqsizliyi cinayətlərin qarşısının alınması və ya cinayətkarlıqla müasir mübarizənin düzgün

üsulu saymaq olmaz. Hər bir təqsirkar, hər şeydən əvvəl, layiqli cəzasını almalı və ona təyin edilən cəzanın qanuniliyinə inanmalıdır. Bu isə, öz növbəsində, ədalət mühakiməsi orqanından son dərəcə diqqətli və sayıq olmağı tələb edir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslük. Bakı, “Digesta”, 2013.
2. Караев Т.Э. Повторность преступлений. М., Юрид.литр., 1983.
3. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslük. Bakı, “Digesta”, 2013.
4. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Учебник. М., Юристы, 2001.
5. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslük. Bakı, “Digesta”, 2013.
6. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası (prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə). Bakı, “Digesta”, 2005.
7. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərarları məcmuəsi (1998-01.08.1999-cu illər). Bakı, 1999.
8. Плохова В.И. Ненасильственные преступления против собственности. СПб., Юридический центр Пресс, 2003.
9. Ефимов М.А., Устинов В.С. Феноменология хищений. Борьба с хищениями, современными путем присвоения, растраты либо злоупотребления служебным положением. Горький, 1976.

**ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ОТЯГЧАЮЩИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
ЗА ХИЩЕНИЕ ПУТЕМ ПРИСВОЕНИЯ ИЛИ РАСТРАТЫ.
ПОВТОРНОЕ ХИЩЕНИЕ**

Курбанов Габил Сурхай оглы.

Совершение заново любого из преступлений, предусмотренных статьями Особенной части УК АР, считается повторным совершением этого деяния и в уголовном законодательстве, в том числе науке уголовного права, называется повторностью преступлений.

Утверждается, что повторность деяний хищения путем присвоения или растраты, может иметь место, если не будет истечения сроков давности привлечения к уголовной ответственности виновного за предыдущее хищение (статья 75 УК АР) или истечения сроков давности обвинительного приговора (статья 80 УК АР), а также снятие с виновного судимости либо его погашения (статья 83 УК АР).

Таким образом, одни и те же условия повторности предусмотрены для всех форм хищения. Поэтому, считается неприемлемым определение нормы уголовного закона, устанавливающей уголовную ответственность за анализируемые преступления, в качестве отягчающего признака состава – опасный рецидив. В выдвинутом автором предложении, очевидно усиление криминализации анализируемого преступления, которое связывается с современными требованиями принципиальных положений об уголовной ответственности и дифференциации уголовных наказаний.

Ключевые слова: множественность преступлений, классификация, присвоение или растрата, виновный, следственная и судебная практика, закон.

**CIRCUMSTANCES AGGRAVATING LIABILITY FOR THEFT
BY EMBEZZLEMENT OR EMBEZZLEMENT.
REPEATED THEFT**

Qurbanov Habil Surxay oqlu.

Re-committing any of the crimes provided for in the Articles of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan is considered a re-commission of this

act and in criminal legislation, including the science of criminal law, is called a repeat of crimes.

It is argued that the repetition of acts of embezzlement through embezzlement or embezzlement may take place if there is no expiration of the statute of limitations for bringing the perpetrator to criminal liability for previous embezzlement (Article 75 of the Criminal Code of Azerbaijan) or the expiration of the statute of limitations for a conviction (Article 80 of the Criminal Code of Azerbaijan), as well as removal from the guilty criminal record or its extinguishment (Article 83 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan).

Thus, the same repetition conditions apply to all forms of theft. Therefore, it is considered unacceptable to determine the norm of the criminal law, establishing criminal liability for the analyzed crimes, as an aggravating sign of the composition - a dangerous relapse. In the proposal put forward by the author, it is obvious that the criminalization of the analyzed crime is intensified, which is associated with the modern requirements of the fundamental provisions on criminal responsibility and the differentiation of criminal punishments.

Keywords: *plurality of crimes, classification, misappropriation or waste, guilty, investigative and judicial practice, law.*

KÖTÜYE KULLANMA VEYA İSRAF YOLUYLA AĞIRLAŞTIRICI SOYGUN KOŞULLARI. TEKRARLANAN YAĞMA

Gurbanov Habil Surkhay oğlu.

Makalenin yazarı, zimmete para geçirme veya zimmete para geçirme eyleminde ağırlaştırıcı bir faktör olarak, çoğaltmanın ceza hukuku kurumlarından biri olduğunu belirtiyor. Bu türler, Ceza Kanununun Genel Bölümünde belirtilmiştir.

Azərbaycan Respublikası Ceza Kanununun Özel Bölümünün maddelerinde öngörülen suçlardan herhangi birinin tekrerr edilmesi, tekrar suçlama olarak değerlendirilir ve ceza hukuku dahil ceza hukukunda buna tekrar suçlama denir.

Söz konusu Ceza Kanununun 16 ncı maddesi uyarınca, bu Kanunun aynı maddesinde öngörülen bir suçun iki veya iki defadan fazla işlenmesi suç işleme sayılır.

Anahtar kelimeler: *çok sayıda suç, sınıflandırma, zimmete para geçirme veya israf, suçluluk, soruşturma ve yargılama, hukuk.*

